

AGRÁRPOLITIKA ÉS SZOCIÁLPOLITIKA

ÍRTA:

DR. SZANA SÁNDOR

A SZOCIÁLPOLITIKAI SZEMLE KIADÁSA
BUDAPEST, 1918.

Dr. Szana Sándor: Agrárpolitika és szociálpolitika.

A magyar birtokpolitikának egyik sarkalatos hibája a birtokok helytelen eloszlása. Tapasztalati tény, hogy minél egyenletesebb valahol a birtokeloszlás, annál sűrűbb a népesség. Az út, mely e célhoz vezet: szaporítani a kisbirtokos elemet. A német statisztikáiban az a törvényszerűség jut kifejezésre, hogy miné kisebb a birtokkategória, annál több rajta a kereső népesség, annál több az eltarthatók száma, annál sűrűbb tehát a népesség. Ugyanezt a szabályosságot és törvényszerűséget lehet megállapítani az angol birtokmegoszlásnál is. Ha pedig a magyar birodalmat nézzük, itt (is azt találjuk, hogy 1000 hektár szántóföldre eső lakosság azokban a megyékben; amelyekben 50%-nál nagyobb terület foglal el a nagybirtok, a latifundium és pedig például Fejér;-megyében, ahol a nagybirtok 63%-ot foglal el a területből, 81; Somogy megyében, ahol az már csak 58 %-ot foglal el, esik 104; Biharmegyében, ahol csak 50%-ot foglal el, 120 és Zemplénben, ahol az szintén 50%-ra terjed, esik 134 lélek 1000 hektár szántóföldre. Azokban a megyékben, ahol nagybirtokok nincsenek, a népsűrűség sokkal nagyobb. Brassóban a nagybirtok csak 2.4%-ját foglalja el a területnek és a lakosságnak 1000 hektár szántóra eső száma 247. Beszterce-Naszódban, ahol csak 3.7% a nagybirtok, esik 170 lélek, Szegedben, ahol 3.9%, esik 262; Udvarhelyen, ahol 7.6%, esik 158, vagyis azokban a vármegyékben, ahol a latifundiumok a területnek 50%-nál nagyobb részét foglalják el, a lakosság száma 1000 hektáronként 81-134-ig! emelkedik, ahol pedig alig van nagybirtok, azokban a megyékben 138-247-ig.

Az a kérdés, hogy kell-e állami eszközökkel, vagyis kell-e birtokpolitikával szaporítani a kisbirtokos elemet. Vannak, akik a kisbirtokot radikális eszközökkel akarják szaporítani, azonban e tekintetben nem tehetjük, magunkévá a radikálisabb felfogást, mert bizonyos birtokelaprózódás az országban már a háború előtt is folyt és kilátás van arra, hogy a háború után is fog! folyni, esetleg még nagyobb mértékben, mint a háború előtt. 1900-1910-ig a 0.5 hektár terjedelmű törpebirtokok száma az országban jóformán változatlan maradt, alig szaporodott, ami egészséges tünet is volt, mert amilyen károsak az óriási kiterjedésű latifundiumok, éppoly kevéssé hasznot hajtó a törpebirtok terjedése. A század első évtizedes birtokpolitikájának legegészségesebb tünete az, hogy a 10-100 holdig terjedő birtokkategória emelkedett. Az 5-100 holdra menő birtokoknak száma 1900-ban volt 1,079.000, 1910-ben ez a szám 216 ezerrel szaporodott, tehát 1,295.000-re emelkedett, de ez a szaporodás mégsem teljesen kielégítő, mert ugyanezen idő alatt a lakosság száma is emelkedett, még pedig 1,632.000-rel, úgy, hogy még mindig 1.4 millió ember maradt az új szaporulatból birtok nélkül. Minden kategória túltengése káros befolyású a többi kategóriákra nézve és mivel a jelenlegi helyzet Magyarországon abban áll, hogy a latifundiális birtok; javára van ez az eltolódás, szükséges az állami birtokpolitika; nehogy az aránytalanságok túlnagy mértéket öltsenek.

A birtokpolitikával kapcsolatban még kell említeni még a magyarságnak a szerepét is a birtokpolitika terén. A mai helyzet, sajnos, abban a körülményben csúcsosodik ki, hogy a magyarság aránya nem üti még azt a százalékot, amelyet meg kellene ütnie és amely megfelelne annak a relatív számnak, amely a népességben fennáll a magyarságra nézve.

A magyar lakosság Magyarországon a népesség! 54.5%-a a nemzetiségi lakosság pedig 45.5%. Ezzel szemben 1913-ban a választói törvényhez csatolt statisztikai melléklet alapján konstatálható, hogy a birtokosságban viszont a magyarság aránya csak 40%, holott a nemzetiségek aránya 59%. A magyarságnak tehát itt 19%-ra menő hiánya van, szemben a nemzetiségekkel. Ez az arány, ha a birtokkategóriákat vizsgáljuk még rosszabb a magyarság karára. A 200-1000 holdig terjedő birtokosok között 80% a magyar és 19%, a

nemzetiségű; a 100-200 holdig terjedő birtokosok között 61% a magyar és 37% a nemzetiségű. Az 50-100 holdig terjedő birtokosok közt 55% a magyar és 44% a nemzetiségi. Most következik a hiány. 20-50 holdig már csak 46% a magyar, 54%-os népesség mellett 53% már a nemzetiségi 10-20 holdig! 40% a magyar és 59% a nemzetiségi. 5-10 holdig! csak 36% magyar és 63% a nemzetiségű. 4 holdas birtokkategóriában 37% magyar, 42% nemzetiségi, 3 holdas és 2 holdas kategóriáknál 60% a nemzetiségi. Ennek a ténynek egyik magyarázata az, hogy a latifundiumok¹ főképpen azokon a vidékeken vannak elterjedve, ahol szinmagyar lakosság! lakik. Olyan területeken, ahol a magyarság szaporodásának bizonyos tekintetben akadályai. Nem ott van a hiba, hogy Magyarországon a hitbizományok terjedelme túl nagy lenne, hiszen a hitbizományok a szántóföldeknek nem egész 5%-át (foglalják el, hanem a hiba abban a körülményben rejlik, hogy fezen nagybirtokok eloszlása egészségtelen.

A másik hiba, amely a nemzetiségek túltengését okozza a kisbirtoknál, hogy az egyes magyar latifundiumok túl nagyok. Poroszországban egy hitbizomány átlagos nagysága 3400 hold, Ausztriában kétszer oly nagy, Magyarországon hétszer oly nagy: 25.000 hold. De ez csak az átlagszám, mert vannak Magyarországon hitbizományok, melyek¹ 100.000 és 200.000 holdra terjednek. Míg az egész porosz! hitbizományi birtok 3.5 millió hold és 1200 birtokos között oszlik meg, addig nálunk az összes hitbizományi birtokok nagyságba csak 2.3 millió hold, de csak 94 tulajdonos között oszlik meg. Hivatalos helyen már többi ízben beszéltek arról, hogy a latifundiumok terjedelmét meg kell határozni, hogy bizonyos holdszámon felül egy birtok egy kézen nem lehet, de mindeddig erre nézve törvényes intézkedés nem történt.

A birtokviszonyok egészségé sebbé tétéle érdekében az¹ állam állami kezdeményezésére alakult altruista bankot támogatja. Az intézmény, mint ilyen, az adott viszonyok között eléggé jól működik. A baj csak az, hogy a rendelkezésére álló tőkék túlságosan ahhoz, hőlgy a reá háramló óriási feladatot meg tudná valósítani. A bank alaptőkéje 15 millió korona, állítólag azonban csak 9 millió korona van teljesen befizetve, olyan összeg ez, amellyel egy egész országra kiható gazdasági po-

litikát művelni nem lehet. Mindaddig azonban, amíg megfelelőbb tőke fog rendelkezésére állani, hogy ezt az egész országot átölelő mezőgazdasági programot megvalósíthassa, arra kell törekedni, hogy bérletek és kisbérletek szaporítása által olyanok jussanak földhöz, akiknek anyagi eszközei vagy egyéb körülményei nem engedik meg, hogy nagyobb terjedelmű, esetleg kockázatos földvásárlásokba belemenjenek.

Nagyon primitív fokon áll Magyarországon az a mozgalom is, amely községi legelők vételét irányítja. Az altruista bank mindaddig egészben 3.8 millió korona kölcsönrel tudta ezt a mozgalmat elősegíteni, A legfontosabb kérdések egyike továbbá a lakáskérdés, vagy jobbanmondva a lakásínség, amely már-már nemcsak a nagyvárosokban, az ipari gócpontokban kezd veszedelmes méreteket ölteni, hanem amely már a vidéken, a falusi lakosság között is mind jobban és jobban érezteti romboló hatását. A lakáskérdés, bár az egyéb vonatkozásokat tagadni nem lehet, nézetem szerint elsősorban közlekedési probléma és bár e felfogás eltér az e téren hangoztatott általános felfogásokkal, a következő fejtegetésben azon leszek, hogy bebizonyítsam, hogy a lakáskérdés, legalább nálunk Magyarországon és főképpen Budapesten, közlekedési probléma, mert nálunk a lakásviszonyok megjavításáról addig, míg a közlekedési viszonyok oly hihetetlenül alacsony fokon állanak, szó sem lehet.

Tarifareform a közeli viszonylatban – a gyógyszer. Az, amit a következőkben kifejtteni akarok, hogy hogyan lehet – elsősorban és főképpen a hazai és budapesti viszonyokat szem előtt tartva – egy nagy szociálpolitikai programot minél kisebb anyagi támogatás mellett, új alapokból kiindulva megvalósítani. Hogyan lehet a gyermek- és csecsemőhalandóság, a tuberkulózis ellen küzdeni, hogy mi módon lehet a nő és gyermek káros munkáját a gyárakból kiküszöbölni és végre mi úton-módon lehet a férfimunkás helyzetét segíteni. Az összefüggés a tarifareform és a csecsemőhalandóság között az első pillanatra talán bizarrnak látszik, bár remélem, hogy mégis oly alapot sikerült megtalálni, melyből helyesen kiindulva, az összes tényezők szeretetteljes működése mellett – talán – hatalmas eredményeket sikerül elérni.

Teljesen felesleges rámutatni azokra a szomorú, szívszorogató viszonyokra, melyek a csecsemőhalandóság terén

nálunk nemcsak most, a háború alatt uralkodnak, hanem amelyek még sokkal fokozottabb mértékben fognak a háború után uralkodni. Egészen eltekintve attól, hogy 1917 március 31-én a hadiárvák száma csak Magyarországon túlhaladta a 97.000-et, elég egyetlen egy adatot felemlíteni, A háború előtt Budapesten szegénysorsú családok újszülött gyermekei közül az első év végéig meghalt 63%, jómódú szülők gyermekei közül 8%. Ezen a borzasztó arányon okvetlenül segíteni kell, nem is szólva arról, hogy a szegénysorsú munkáscsaládok helyzete a háború után még sokkal nyomasztóbb lesz.

Számos kísérlet akadt már eddig is, mely ezeken a vázolt szomorú viszonyokon segíteni akart. Van olyan áramlat, mely majdnem kizárólag az állam anyagi és erkölcsi támogatásával akarja e mélyreható és következményeiben a jövőben oly messzemenő kérdéseket megoldani, arra hivatkozva, hogy elsősorban az állam feladat, hogy a jövő generációban is egészséges munkásosztály, erős katonanyag álljon rendelkezésre. Bár ezek az érvek mind igazak és tagadhatatlanul helyesek is, szem előtt tartva azonban úgy az az állam nehézkes közigazgatását, mind súlyos pénzügyi helyzetét, kételkednünk kell abban, hogy e téren kizárólag vagy nagyrészt az állam támogatása mellett nagy eredményeket lehessen elérni. Egy másik irány ezzel szemben a társadalom áldozatkészségét akarja igénybe venni. Ennek az iránynak követői azt akarják, hogy gazdagabb családok munkásgyermekeket vegyenek maguk mellé, hogy kellő számú gyermekotthon, napközi otthon, csecsemőkórház legyen, szülészeti klinika álljon rendelkezésre. És azok, akik a társadalom segítségét akarják igénybe venni, arra hivatkoznak, szintén igen helyesen, hogy a nagy társadalom érdeke védekezni a proletárbetegségek ellen. Ha a pincér, cseléd, kik bennünket kiszolgálják, a munkás, ki lakásunkban dolgozik, a dajka, ki gyermekeinket szoptatja, tüdővész, nemcsak saját és családja életét, hanem a mi saját és családunk életét is veszélyezteti. Erről mindenki szentül meg van győződve, mindenki felháborodással olvassa a szomorú statisztikákat, azonban ha nem vad fantáziák után kapkodunk és szemügyre vesszük társadalmunkat, fájdalommal bár, de meg kell állapítanunk, hogy semmi remény sincs arra nézve, hogy a leg-

égetőbb szociális kérdéseket társadalmunk segítségével meg lehetne oldani. Akadnak azonban olyanok is és az íróasztal mellől talán nagyon ésszerűnek is tetszik ez az irány, hogy a munkás érdeke elsősorban mégis csak a munkás érdeke főképpen őt érdekli. A munkásszervezeték feladata legyen tehát munkástagjai helyzetlét minden irányban, munkásügyi! egészségügyi, (gazdasági téren javítani. Ez irány helyességét természetesen szintén nem lehet tagadni, bár a gyakorlati kivitel talám itt a legnehezebb. Kora hajnaltól késő éjszakaig nehezen és nehéz gondok közlött dolgozni annyira megőrli a rossz táplálkozástól, túlmunkától, nehéz életviszonyoktól már ügyis sorvadófélben levő munkást és munkásnőt, hogy nem igen akad a kenyérgondok között idő arra, hogy szociális problémákkal fbiglalkozzlék.

Tehát más alapot, más kiindulópontot kell keresni. A gyógyítást csak akkor kezdhethjük tel, ha megtaláltuk a bajt a betegség okozóját. Ez pedig nem volt sohasem nehéz, hisz nincs senki, ki ne tudná, hogy a gyermek- és csecsemő-halandság oka abban rejlik, hogy egyrészt az anya gyöngé, gyárakban nehezen dolgozik, nem tud gyermekei nevelésével foglalkozni, másrészt a lakások egészségtelenek, a táplálék távolról sem elegendő. Az a körülmény, hoigy a nő görnyedt testtartásban naponta 12-16 órát kénytelen gyárakban nehezen dolgozni, nem maradhat utóhatás nélkül a születendő gyermekek egészségi állapotára nézve. A tüdővész okát pedig újból a borzalmas, minden képzeletet felülmúló tömeglakás, nedves pineeodú-rendszerben kell keresnünk.

A baj okozója tehát egyrészt a táplálék elégtelen volta, másrészt a lakásínség. A feladatot tehát meg tudjuk oldani, ha ezeket a lehetetlen állapotokat kiküszöböljük, ha – mindig csak az adott nehéz pénzügyi és egyéb viszonyokat szem előtt tartva –, sohasem letetelent akarva, megkíséreljük úgy a lakásviszonyokat, mint az ételmezési viszonyokat jobb alapokra helyezni. Ha ez sikerül, akkor önként adódik a másik, szintén végtelenül fontos probléma, hogy mimódon lehetne a női és a gyermekmunkáit teljesen kiküszöbölni, A baj okozóját megtaláltuk, az orvosság! egyszerű, az -életviszonyokat olcsóbbá, a lakás- és ételmezési viszonyokat egészségesebbé kell tenni, még pedig annyira, hogy ne le-

gyen többé szükség sem a nő, sem a gyöngye gyermek munkájára. Külföldön már némely helyen eredménnyel küzdenek a rossz lakásviszonyok ellen, nálunk azonban még a kezdeményező lépések sem történtek meg, mert a kispesti Werkerle-telep, az olcsó fővárosi házak Budapest periferiáján nem nevezhetők egy nagy szociális program megvalósítási-riak, mert csak nagy befolyás, hatalmas összeköttetés, hosszas kijárás után lehet a nem is nagyon olcsó, kishivatalnok-és munkáslakást bérbevenni.

Pedig a megoldás kis jóakarattal mellett nem lehelt oly lehetetlenül nehéz. Nem hihetjük el, hogy a magyar komplikált közigazgatási viszonyok leküzdhetetlen akadályok volnának egy ésszerű szociális program megoldásánál. A kiindulási pont nagyon egyszerű. Nincs Pesten az a tömeglakás, az a nedves pinceodú, mely olcsóbb volna évi 200 koronánál, ezért az összegért a gyárban rendszeresen dolgozó becsületes munkás – miért elsősorban ezek fentartásáról kell gondoskodni, pl. az állam vagy a közigazgatás ellenőrzése mellett, hogy telekuzsora eleve ki legyen zárva – 10 év alatt egy, már valamirevaló telket kaphat. A baj azonban, a legnagyobb nehézség nem is itt van, mert a telekrendezési ügyeket, a törlesztési kérdéseket, a rizikót, a bonyolult jogi kérdések egész complexumát aránylag könnyen el lehetne intézni. A szép terv azonban ott mond csődöt, ahol be kell vallani, hogy bármennyire drága és egészségtelen, úgy testi, mint erkölcsi tekintetben rossz a tömeglakás, bármennyire célszerű és egészséges testi, mint erkölcsi tekintetben a kerti városokhoz hasonló rendszer, a munkás nem használhatja ki a környéken való lakás előnyeit és kénytelen bejönni a tömeglakásokba.

Itt van a kapcsolat, hogy szemben az állami, a társadalmi, önségéllyel, tarifa reform és menetrendreform segítségével kellene és lehetne megkísérelni azt, hogy e generációkra, a nemzet egész jövőjére, az ország közgazdasági, ipari és kereskedelmi szempontjaiból oly fontos kérdéseket, mindig számolva az állam kényes helyzetével, nehéz pénzügyi viszonyaival, meg lehetne oldani.

Ha e feladatok megoldása sikerül, akkor már automatikusan fog csökkenni a gyermek- és csecsemőhalandóság és a jó és elegendő táplálék mellett a tüdővész is, ha nem

is szűnik meg teljesen, nem lesz többé az a fenyegető rém. A fő probléma a kerti városok megvalósítása. A kerti városok nagy előnye az, hogy egyenlő anyagi áldozat mellett nemcsak a lakásviszonyok jobbak, hanem az élelmezési viszonyok is javulnak, azaz kellő elrendezés mellett tetemesen javulhatnak. Az élelmiszer-uzsora ellen hathatósan lehet küzdeni és ha az telet az élelmiszerek olcsóbbodása folytán olcsóbb lesz, a nő munkáját, mint kenyérkeresőét, nélkülözni lehet, a nő megint élhet női hivatásának, kizárólag! háztartását vezetheti és gyermekél nevelésére felügyelhet.

Mint a kerti városok egészen új típusát, a k o m m u n i z m u s valamilyen f o r m a j á t k e l l e n e m e g v a l ó s í t a n i. Nem a teljes kommunizmust, a Fourier-kommunizmust, mert az nemcsak hogy nem célszerű, hanem teljesen fölösleges is és nehezen keresztülvihető. A kommunizmus ideája csak nagyon szűk térre szorítkozhatik. A legfontosabb az élelmiszerek előállítása, a közös háztartás bizonyos fokig. Legyen közös konyhakertészet, gyümölcskert, mert ha mindegyik család maga termelne külön-külön, saját szükséglete részére, ez nem lenne egyéb, mint az erők szétforgácsolása. Ha például egy telepen 60-70 család lakna együtt, kellő kiképzés mellett 5-6 leány és asszony teljesen elegendő lenne arra, hogy az összszükséglet fedezéséről gondoskodjanak. Egy nagy szárnyas-udvar gondoskodna a tojásszükségletekről, nagyszámú kecske a tejről. A leányok tanulhatnának gyermekkertészetet, kertészetet, szövést, fonjást, varrást; ahelyett, hogy már zsenge korban gyárakban kellene dolgozniok. A telep közepén állana egy nagy gyermekkert, a játszótér visszhangzana a gyermekek hangos nevetésétől, az uszoda felől is csak játszó gyermekek zsviváját lehetne hallani. Az iskola kint a szabadban, árnyas fák alatt, korcsma nincs, csak népkönyvtár, vándortanítók kiállításokat rendeznek és érdekes előadásokat tartanak a munkáskérdésről, a gyermekmunkáról és az alkoholizmusról.

Egy évtized sem múlna el és a csecsemőhalandóság az ilyen telepeken nem lenne 63%, a tüdővész nem szedne unostalan áldozatot, a munkásasszony és a munkásleány nem enne kénytelen rossz útra térni, hogy meneküljenek az éhhalál és a rabszolgamunka elől. Azonban nagy szeretet kell ezen kérdések megoldásához, hatalmas összeműködés, kellő

ésszerű rendezés. Mert egy ilyen nagyszabású tervet csak kellő ésszerűséggel lehet megoldani. Fő, hogy az egy gyárban vagy egy gyár csoportban dolgozó munkások egy telepen legyenek elhelyezve.

Az ok azonban, amiért nem lehetett eddigi kihasználni a közel szomszédság, a kerti városok előnyeit, kétféle: tarifális és menetrendi. Ami a tarifarendszernél a kerti városok szempontjából döntő: a közeli viszonylat tarifája a MÁV-nál oly magas, hogy eleve lehetetlen a kerti városok megvalósítására csak gondolni is. Különösen kiemelem a közeli viszonylatot, mert csak a centrumtól az 1-30 kmnyi távolsági jöhet szóba, ha nem akarunk a lehetetlen ellen úgy küzdeni, hogy a gyakorlatilag teljesen lehetetlent állítsuk fel ideál gyanánt. Ami a speciális budapesti viszonyokat illeti, a felosztásnak akként kellene megtörténnie, hogy Budapestet felosztjuk a létező (gyártelepek (és közlekedési viszonyok szerint Amely gyár például Újpest felé van, annak munkástelepei vagy a Budapest-Esztergomi HÉV., vagy a Budapest-Váci fővonal mellett lennének. A közvágóhíd környékén ott van a Budapest-Bicske, a Budapest-Soroksári vonal, a Külső Kerepesi-út mellett húzódik a Szolnok-Hatvani vonal. Így egy egész rendszert lehet összeállítani. A rendezés munkájában helyét foglalnának azonban nemcsak a rideg bürokraták, a szociálpolitikai érzéssel csak ritkán bíró közigazgatási tisztviselők, hanem a gyárak, a munkaadók, a munkások, a vasutak és az állam képviselői is.

A gócpont a tarifareform a közeli viszonylatban. Ez¹ a kiindulási pont, e körül forog minden, ettől függ, vajjon lehet-e a csecsemőhalandóságot csökkenteni, lehet-e a tudóvész ellen küzdeni, a nő és a gyermek munkáját feleslegessé tenni. A MÁV, amely elsősorban jön tekintetbe, egészen különös módon rendezi 1912-ben bekövetkezett díjszabás-emelelése óta a közeli viszonylat forgalmát. Kiindulva abból a statisztikai megfigyelésből, hogy az összeforgalom legnagyobb hányadát épp a közeli viszonylat forgalma alkotja, az utazás 0-30 km. között a lehető legdrágább. A rendezés legyik része, a tarifais kérdés, csak úgy oldható meg, ha teljes szigorral visszük keresztül az önköltségi elvet. Az állam ugyan elsősorban erkölcsi intézmény, nem cselekszik pusztán gazdálkodási célzattal, sok olyan közérdekű cselekményt tel-

jesít, melyből haszna nincs, csak óriási kiadása, még sem követelhető, hogy, bár tekintettel a nagy állami és közérdekre, ingyen fuvarozzon naponta annyi embert, hanem éppen az e kérdéshez fűződő nagy érdekre, csak annyit szedjen fuvarozásért, amennyi tényleges kiadásait fedezi. Az önköltségi itt nem valami nagy. A holt súly a lehető legkisebb, a drága I. és II. osztályú kocsik használata elesik, a kihasználás teljes. Tekintettel arra, hogy kizárólag a legkisebb távolságokról, a legrövidebb utazási időről van szó, olyan kocsiknak a használata is lehetséges, amelyeket rendes személyszállító vonatokhoz, melyek nagyobb távolságokat futnak be, nem lehetne kapcsolni.

Mint részletkérdés nagyfontosságú a menetrend kérdése is. Minden egyébtől eltekintve, a mai Budapest-környékbeli menetrendet alapul véve (eltekintve a háború okozta zavaroktól), könnyen előfordulhat, hogy a munkás éj közepén kénytelen ott hagyni otthonát, hogy télvíz idején még éjjel néhány órát ácsoroghasson az utcákon, drága, alvásnak szánt idejét pálinkamérésekben töltve. Mivel egy gyár, egy gyár csoport munkásai egy telepen laknának, a gyárvezetőség és a vasútigazgatóság könnyen megegyezhetnek egy állandó különvonat indítása ügyében, melynél ki van zárva az oly undorító tolongás, mert ellentétben a copfrendszerrel, mindig annyi kocsi (indulna, ahány munkás vár az indulásra, mindenkinek jutna kényelmesen hely. Az utazás gyorsan is megy, az út rövid, a vonat kötött marsrutájánál fogva megállás nélkül halad el, nem áll meg minden egyes őrháznál, hanem halad egyenesen kitűzött célja felé. Könnyebbséget okozna az is, ha a munkásbiztosítás mai rendszeréhez hasonlóan a gyár vezetőségé a fuvarozási költségek egy részét fizetné, esetleg olyanformáin, hogy az a munkás béréből közvetlenül lenne levonva és a gyárvezetőség által közvetlenül az államvasutak igazgatóságának átutalva. Ez azonban olyan részletkérdés, amely a nagy munka keresztülvitelét semmiképpen sem befolyásolhatja, meg: nem akadályozhatja, nem is hátráltatja.

Határainkon meg tombol a háború. Ijesztő mértékben nő napról-napra az áldozatok szarna. A népesség összetételéből önként következik, hogy a halottak, a rokkantak, a teljesen munkaképtelenek számának legnagyobb része a pro-

letárok osztályához tartozik. Ezen proletárok megmentése már a háború előtt is fontos probléma volt, ma azonban ez a kérdés az állam élete szempontjából vitális értékű. A veszély nagy, a segítség sürgős, mert ma nemcsak arról van szó, hogy a mai generációt kell megmenteni, hanem a következő generációk jelétéről és létezéséről is szó van, melyek kicsi, gyöngye gyermekei a nagy ínség következtében ma gyorsan elpusztulnak és akik számos család levegőjét fertőzik meg halálhörgésükkel. Sok-sok pénz kellene, hogy je kérdést egy csapásra megoldhassuk. De e pénz nem áll rendelkezésre és előreláthatólag; belátható időn belül nem is fog rendelkezésre állni. A megoldásnak egy új útját kell keresni. És van-e valaki, aki ma, amikor Magyarországon még a kezdet kezdetén sem állunk, ma elmondhatná, vajjon fog-e valaha sikerülni annyi akadály leküzdése, amely akadályok a gyöngék szemében szinte áthághatatlanoknak látszanak. A nehéz gondok helyett boldogságot teremteni ott, ahol a Szerencsétlenség az állandó vendég, a gyermekeknek arcára rózsákat varázsolni, ahol ma a halvány arcokon keserű könnyek folynak, vajjon lehetséges lesz-e valaha, hogy a gyermekek vidám nevetése távol tudja tartani a fekete Halált és a könyörtelen Szürke-asszonyt. Mindent meg kell kísérelni, mielőtt miéig; elkésünk és ha a tarifareform a közeli viszonylatban az a csodaszert, az az út, amely a főváros sötét pince;-odújából a legszebb kertek virágos rétéjére és zöld ligetjébe vezet, akkor ezt a csodaszert meg kell próbálni.